

אלא רב, הא איכא שמואל בנהרדעא, שהיא בכבל, דכהנא הוה, ודבר עליה [נהוג היה שמואל להיות מעל רב]?!?

ומתרצינן: באמת שמואל נמו — מיכף הוה כייף ליה לרב. ורב הוא דעבד ליה לשמואל כבוד בהאי דאדבריה עליה. וכי עביד ליה כבוד — בפניו, אבל שלא בפניו — לא עביד ליה. והכא שלא בפניו היה, דשמואל לא היה בכבל אלא בנהרדעא.

ואמרינן: הכי נמי מסתברא — דרב בכהני קרא. דאי סלקא דעתך בישראל קרא, לפניה מאי טעמא בריך? הרי רק הפותח והחותם מברכין, וכדחזינן דחתים — ולא בריך, מפני העולה אחריו!?

ודחינן: לא תוכח מהא, דמיירי לאחר שנתקנה התקנה דכולן מברכין לפניה ולאחריה, ולהכי בריך.

ומקשינן: אי הכי, דמיירי לאחר תקנה, לאחריה נמי לברייך?

ומתרצינן: שאני היכא דיתיב רב, דמועל הוה עיילי לבית הכנסת לאחר התחלת הקריאה, ולהכי בריך לפניה משום גזירה. אבל מיפק לא הוה נפקי לפני שסיימו את הקריאה, ולהכי לא בריך אחריה, דהרי רואין את העולה אחריו — וליכא למטעי.

כב-ב

תא שמע: זה הכלל, כל שיש בו ביטול מלאכה לעם במה שמתאחרין בבית הכנסת, כגון תענית צבור ותשעה באב שמתרין במלאכה [דתשעה באב מותר במלאכה חוץ ממקום שנהגו לאסור] — קורין שלשה קרואין.

ושאין בו ביטול מלאכה לעם, כגון ראשי חדשים [שאין בהם ביטול מלאכה כל כך, לפי שאין הנשים עושות בהם מלאכה]³⁷ וחולו של מועד [דעושיין בו רק מלאכת דבר האבד] — קורין ארבעה.

חזינן להדיא בכרייתא, דבתענית צבור — קורין שלשה!

ומסקינן: שמע מינה.

אמר רב אשי: והא אנן לא תנן הכי?

דתנן, זה הכלל: כל יום שיש בו מוסף ואינו יום טוב — קורין ארבעה.

האי זה הכלל לאתווי מאי? לאו, לאתווי תענית ציבור ותשעה באב דקורין נמי ארבעה, משום שיש בהם מוסף תפילה!?

ומקשינן: ולרב אשי, מתניתין מני? לא תנא קמא, ולא רבי יוסי?!

שם ביום המעשה, ותרגם יונתן: "ביוםא דחולא", ומיירי התם בערב ראש חודש, משמע דראש חודש — לאו יום מעשה הוא.

והקשה הטורי אבן, הא סוף סוף איכא ביטול מלאכה דאנשים, שהם מותרים בעשיית מלאכה [עיי"ש שהקשה עוד]?

וכתב, דר"ח אסור במלאכה אפילו לאנשים

קודם, אף שאין שוין בחכמה. ועיי' ברא"ש וברמב"ם בפירוש המשנה.

37. והביא רש"י בשם מורו הזקן ומברייתא דרבי אליעזר, דניתנה להם מצוה זו, בשביל שלא פירקו נזמיהן לעגל. והביא רש"י מקרא המסייע לכך דבטלין ממלאכה בר"ח, דכתיב: "ונסרת

מילתא מחבריה — טפי ליה גברא יתירא
בקריאת התורה.

הלכך —

בראש חודש וחולו של מועד, דאיכא בהו
קרבן מוסף — קורין ארבעה.

ביום טוב, דטפי עליהו מילתא, דאסור
בעשיית מלאכה — קורין חמשה.

ביום הכפורים, דענוש על חילולו כרת —
קורין ששה.

בשבת, דאיכא איסור סקילה — קורין שבעה.

והשתא הדרינן לגופא דמימרא דמייתנין
לעיל: רב איקלע לכבל בתענית צבור. קם,
קרא בספרא. פתח — בריך, חתם — ולא
ברוך. נפול כולי עלמא אנפיהו, ורב לא
נפל על אנפיה.

והוינן בה: מאי טעמא רב לא נפיל על
אפיה?

ומהדרינן: משום דרצפה של אבנים היתה
שם. ותניא: כתיב: "ואבן משכית³⁹ לא
תתנו בארצכם להשתחות עליה", ודרשינן:

דתניא: חל ט' באב להיות בשני ובחמישי —
קורין שלשה ומפטיר אחד [השלישי הוא
המפטיר³⁸]. ואם חל בשלישי וברביעי —
קורא אחד ומפטיר אחד, שהקורא הוא
המפטיר.

רבי יוסי אומר: לעולם — קורין שלשה
ומפטיר אחד.

על כל פנים, חזינן דלכולי עלמא אין קורין
ארבעה בט' באב!?

ואלא קשיא מאי אתא לאתויי האי דקתני
במתניתין: "זה הכלל"?

ומתריצין: לא. "זה הכלל" לאתויי ראש
חודש ומועד הוא דאתא.

ותמהינן: הא בהדיא קתני לה ברישא,
דקתני: בראשי חדשים ומועד קורין
ארבעה?!

ומתריצין: סימנא בעלמא יחיב התנא בהך
כללא.

דלא תימא דיום טוב וחולו של מועד — כי
הדרי ניהו, ובתרווייהו קורין ארבעה, אלא,
נקוט האי כללא בידך: כל יומא דטפי ליה

במלאכה, וחולו של מועד אסור.

38. רש"י במס' תענית [כ"ט ע"ב, ד"ה ומפטיר].

39. ופי' רש"י בחומש [ויקרא כ"ו א'],
ד"משכית" — מלשון כסוי. כמו: "ושכותי
כפי". והיינו, רצפה מכוסה באבנים. ובאבן עזרא
שם כתב, דהיא אבן מצויירה.

ובאונקלוס תרגם: "אבן סגדא", דהיינו —
אבן מיוחדת להשתחויה. והכי נמי איתא

בזמן שביהמ"ק קיים, מפני המוספין שקרבין בו,
שהם לכל ישראל. וכדאיתא בירושלמי, דבער"פ
אחר חצות — אסור במלאכה, משום שאז זמן
קרוב הפסח. עיי"ש שהאריך.

ובספר האשכול [הלכות ראשי חדשים] כתב,
דהאי דאמרינן הכא "בטול מלאכה לעם" — על
תוספת תפלה ותחנונים קאמר, שאינם בראש
חדש וחולו של מועד — כמו בתענית. ולא
בטול מלאכה ממש קאמר, דהא ראש חדש לא
דמי לחולו של מועד, שראש חדש מותר

עליה אי אתה משתחור — בארצכם, אבל אתה משתחור על אבנים של בית המקדש⁴⁰.

וכדעולא. דאמר עולא: לא אסרה תורה — אלא רצפה של אבנים בלבד, שלא יעשה בבית הכנסת להשתחוות עליה, דוגמת רצפה של בית המקדש. ולהכי לא נפיל רב אפיה, משום שהיתה רצפת אבנים⁴¹.

ומקשינן: אי הכי, מאי איריא דרק רב לא נפל אפיה, אפילו כולהו נמי לא לנפול!?

ומתריצין: האי רצפת אבנים — קמיה דרב לבד הואי, אבל לפני הציבור לא היתה.

ומקשינן: ולזיל רב לגבי ציבורא, ולינפול שם על אפיה?

ומתריצין: לא בעי רב למיטרח ציבורא, וחשש שאם ילך לשם, יעמוד הציבור מפניו.

ואיבעית אימא: רב פישוט ידיים ורגלים הוה עביר, וסבירא ליה כדעולא, דדווקא בכהאי גוונא איכא איסורא. אבל הציבור לא נפל אפיה בפישוט ידיים ורגלים, ובהכי ליכא איסורא דרצפת אבנים⁴².

דאמר עולא: לא אסרה תורה השתחוויה על אבן משכית — אלא בפישוט ידיים ורגלים בלבד.

ברמב"ם [הלכות עבודת כוכבים פרק ו' ה"ו]: "וכן אבן משכית האמורה בתורה, אע"פ שהוא משתחור עליה לשם — לוקה. שנאמר: ואבן משכית לא תתנו בארצכם להשתחות עליה. מפני שהיה דרך עובדי כוכבים, להניח אבן לפני השתחות עליה, לפיכך אין עושין כן לה".

40. ואף דהאיסור מפורש בקרא, וברייאת אתיא להתיר רק בבית המקדש, מ"מ, הוא אמינא דהאי דכתיב "בארצכם" — למעוטי חוץ לארץ קאתי, ואם כן, בבבל לא יהא איסור ד"אבן משכית"! קמ"ל ברייתא, דאין מתמעט מקרא — אלא ביהמ"ק, דהתם שרי להשתחוות עליה. אבל בבבל — איכא איסורא. טורי אבן.

41. הביא המאירי, דכתבו קצת האחרונים, דעצם עשיית רצפת אבנים בבית הכנסת — אסורה [כ"כ בזוהר הרקיע לרשב"ץ, שנהגו שלא לרצוף את בית הכנסת באבנים. ובכנה"ג אר"ח סי' קל"א הביא מחלוקת בזה]. ויש מתירין, אא"כ במקום שהשתחוויה מצויה, דאז אסור.

42. כך פסק הרמב"ם [הל' עבודת כוכבים פ"ו

ה"ו], דהאיסור להשתחוות על אבן משכית, הוא דווקא בפישוט ידיים ורגלים. דהיינו, שהיא כולו נמצא מוטל על האבן. וכתב שם הרמב"ם [בהל' ז'], דמ"מ, אם יש דבר מפסיק בינו ובין האבן, אינו אסור. ולכן נהגו ישראל להציע מחצלות בבתי כנסיות הרצופות באבנים וכו', להבדיל בין פניהם ובין האבנים.

ובשו"ת הריב"ש [סי' תי"ב] ובשו"ת מהר"ם מרוטנברג [סי' צ"ד] כתבו, דלישנא קמא דהכא, אסור מדרבנן ליפול על פניו על רצפת אבנים, אפילו בלא פישוט ידיים ורגלים. ומשו"ה אביי ורבא מצלי אצלווי על צדן, שלא יהיו פניהם כנגד הקרקע. וכ"כ הרא"ש [הובא בסמוך].

עוד הביא שם הריב"ש, דהר"י בן גיאת ז"ל כתב בשם רב שרירא ז"ל, דאביי ורבא חיישי לאבן משכית אפילו לא היתה שם רצפת אבנים לפניהם, שמא היתה שם, וחרב המקום, ונבנה עליה כשהיא שם.

ובשו"ע [אר"ח קל"א ס"ח] פסק, דאסור להשתחוות בפישוט ידיים ורגלים — אפילו בלא אבן משכית.

כריעה — על ברכים היא. וכן הוא אומר:
"מכרוע על ברכיו".

השתחואה — זו פשוט ידים ורגלים.
שנאמר: "הבוא נבוא אני ואמך ואחיד
לחשתחות לך ארצה", ד"ארצה" — משמע
שכולו שטוח על הארץ.

לוי אחוי קידה קמיה דרבי — ואיטלע [נעשה
צולע]. משום שכשמחזה קידה, נועץ גודליו
בארץ, ונשען עליהם, ושוחה עד שנושק את
הרצפה — וזוקף. ומתוך שאינו יכול להשען
על גודליו, ואין ידיו מסייעות אותו בזקיפתו,
וצריך להתאמץ במתניו, מתוך כך נצלע
בעצם הירך.

ותמהינן: וכי הא דאחוי קידה קא גרמא ליה
דאיטלע?

והאמר רבי אלעזר: לעולם אל יטיח אדם
דברים כלפי מעלה, שהרי אדם גדול הטיח
דברים כלפי מעלה — ואיטלע⁴⁶. ומנו אותו
אדם גדול — לוי?

ומקשינן: וליפול רב על אפיה, ולא ליעביד
פשוט ידים ורגלים?

ומתריצין: לא משני ממנהגיה, לא רצה רב
לשנות ממנהגו.

ואיבעית אימא: לא היה רב רגיל ליפול על
אפיו כלל, דאדם חשוב — שאני, וכדרכי
אלעזר.

דאמר רבי אלעזר: אין אדם חשוב רשאי
ליפול על פניו ולבזות עצמו לפני הציבור⁴³,
אלא אם כן בטוח במעשיו, שיהא נענה
בתפלתו, שאם לא כן, שמא לא יענה
בתפלתו — ויחרפוהו⁴⁴.

כמו שמצינו ביהושע בן נון, דכתיב ביה:
"ויאמר ה' אל יהושע קום לך וגו' למה זה
אתה נופל על פניך", חזינן דלא שפיר
למעבד הכי [כך פירש רש"י בסוגיין]⁴⁵.

תנו רבנן: כל מקום שנאמרה בו "קידה" —
על אפים היא. שנאמר: "ותקד בת שבע
אפים ארץ".

קל"א]. ותמה הב"ח, הרי רב לא התפלל על
הציבור! ועיי"ש שדחה האי לישנא דגמ'
להלכתא.

45. וכך כתב הרש"ש בתענית, דהכי משמע
לשון רש"י. אבל שם פירש רש"י דמיהושע
מוכח דאם בטוח שיענה בתפלתו — רשאי
ליפול על פניו, דמהאי דאמר לו הקב"ה "קום
לך" מוכח דאכן נענה, והכי נמי איתא
בירושלמי. ועייין במהרש"א שם.

46. כדאיתא במס' תענית [כ"ה ע"א], שאמר:
"עלית וישבת במרום ואי אתה מרחם על בניך".

43. הביאו תוס' מירושלמי, דהיינו דווקא היכא
שמתפלל בשביל הציבור. אבל בינו לבין עצמו
— שפיר דמי.

44. כך פירש רש"י במס' תענית [י"ד:].
והמהרש"א שם הביא עוד טעם מהירושלמי,
דחיישינן שמא לא יענה, ויתחלל שם שמים,
שיאמרו שאין תוכו כבדו, ועוד טעם כתב משום
דמחזי כיוהרא.

וכתבו התוס', דהיינו דוקא כשמתפלל על
הציבור, אבל לעצמו — שרי. וכן הביא בהשגות
הראב"ד [פ"ה מהל' תפילה הלי"ד] בשם
ירושלמי [והביא שם, דאית דגרסי בירושלמי:
"ובלבד יחיד בציבור". עיי"ש]. וכ"ה בטור [סי'

ומתרגינן: הא והא, שני הדברים, גרמא ליה דאיטלע. דלפי שהטיח דברים כלפי מעלה — נתקלקל בשעת הסכנה.

אמר רב חייא בר אבין: הזינא לחו לאבוי ורבא — דמצלי אצלוויי. דהיינו, שהיו מטיין על צדיהן, ולא היו נופלין על פניהם ממש, לפי שאין אדם חשוב רשאי ליפול על פניו⁴⁷.

שנינו במשנתנו: ביום טוב חמשה ביום הכפורים ששה וכו'.

ותמהינן: מתניתין מני, לא רבי ישמעאל ולא רבי עקיבא?!

דתניא: ביום טוב — קורין חמשה. וביום הכפורים — ששה. ובשבת — שבעה. אין פוחתין מהן, ואין מוסיפין עליהן. דברי רבי ישמעאל.

רבי עקיבא אומר: ביום טוב — קורין חמשה. וביום הכפורים — שבעה. ובשבת — ששה⁴⁸. אין פוחתין מהן, אבל מוסיפין עליהן.

אם כן, מתניתין מני?

אי רבי ישמעאל — קשיא תוספת, דהא במתניתין קתני דמוסיפין עליהן!

ואי רבי עקיבא — קשיא ששה ושבעה, דאיהו אמר דביום הכפורים שבעה, ובשבת ששה, ואילו במתניתין קתני דביום הכפורים ששה, ובשבת שבעה?!

אמר רבא: מתניתין — כתנא דבי רבי ישמעאל היא.

דתנא דבי רבי ישמעאל: ביום טוב — קורין חמשה. ביום הכפורים — ששה. בשבת — שבעה. אין פוחתין מהן, אבל מוסיפין עליהן, דברי רבי ישמעאל.

ותמהינן: אם כן, קשיא הא דתנא דבי רבי ישמעאל דשרי להוסיף — אדרבי ישמעאל דברייתא דלעיל?!

ומתרגינן: תרי תנאי נינהו, ואליבא דרבי ישמעאל. דחד אמר משמיה הכי, וחד אמר הכי.

מאן תנא להא דתניא: ביום טוב בשחרית —

47. כך פירשו רש"י והר"ן ועוד ראשונים.

אבל הרא"ש מפרש, דקאי אדלעיל מיניה, דאע"ג דמן התורה אין השתחואה על הרצפה אסורה — אלא בפישוט ידים ורגלים, מ"מ מדרבנן אסרו אפילו בלא פישוט ידים ורגלים, ולהכי אינהו הוו מצלי אצלוויי.

וכ"כ המאירי, דמתוך דברים אלו נלמד, שבתחינה אין ראוי לאדם להיות נופל על פניו לגמרי, אלא מטה על צדו.

וכתב, דנהגו להטות על צד שמאל, וכ"כ בשו"ע [סי' קל"א ס"א]. וכתב שם הרמ"א, דהעיקר להטות בבוקר כשיש לו תפילין — על

צד ימין, משום כבוד התפילין. ובערב — על צד שמאל. ועיי' שם במ"ב. וע"ע בכסף משנה [פ"ה מתפילה הלי"ד], מה שכתב בדעת הרמב"ם.

48. בטורי אבן תמה, מאי טעמא דרבי עקיבא? דבשלמא טעמא דר"י, משום דכל דטפי ליה מלתא מחבריה — טפי ליה גברא יתירא. ושבת חמירא מיוהכ"פ, דענוש סקילה. אבל טעמא דר"ע לא נתפרש!

וביאר, דה"ט, משום דאיכא ביוהכ"פ צלותא יתירא, דהיינו תפלת נעילה [עיי"ש].